

[EXISTENCIALISTICKÉ POJETÍ ČLOVĚKA] Jestliže člověk, jak ho pojímá existencialista, není definovatelný, je tomu tak proto, že zpočátku není člověk ničím. Bude až později a bude takovým, jakým se učiní. Není tedy žádná lidská přirozenost, protože není Bůh, který by ji byl pojal ve své mysli. Člověk pouze je, a to nejen jako takový, za jakého se považuje, ale je takový, jakým být chce a za jakého se považuje poté, co už existuje, jakým se chce stát po onom vzepětí k existenci; člověk je jen takovým, jakým se učiní. Taková je první zásada existencialismu. To je to, co se rovněž nazývá subjektivitou a co se nám tímž jménem vytýká. Co jiného však tím chceme vyjádřit, než že člověk má větší důstojnost než kámen nebo stůl? Chceme totiž říci, že člověk nejprve existuje, tedy že člověk je nejprve tím, kdo se vrhá do určité budoucnosti a kdo si je vědom toho, že se do budoucnosti projektuje.

[PROJEKT] Člověk je především projekt, který se subjektivně žije, místo toho, aby byl třeba měchem, hnilobou nebo kvěťákem; nic neexistuje před tímto projektem; z nebes nic rozumného nevyčteme, a člověk bude především tím, kým se být rozhodl. Co totiž obyčejně chápeme jako chtění, je vědomým

rozhodnutím a pro většinu z nás následuje až potom, kdy se člověk sám učinil tím, čím je. Mohu chtít vstoupit do nějaké strany, napsat knihu, oženit se, to vše je jen projevem původnější, spontánnější volby, než je to, co se nazývá vůle.

[ČLOVĚK JE PLNĚ ZODPOVĚDNÝ] Ale je-li to skutečně existence, která předchází esenci, pak je člověk zodpovědný za to, kým je. Proto spočívá první krok existencialismu v tom, že dává člověku plnou vládu nad tím, kým je, a že na něj vkládá plnou zodpovědnost za vlastní existenci. A když říkáme, že člověk je zodpovědný sám za sebe, nechceme tím říci, že člověk je zodpovědný jen za svou individualitu, nýbrž že je zodpovědný za všechny lidi. Slovo subjektivismus má dvojí smysl a naši protivníci toho zneužívají. Subjektivismus znamená na jedné straně, že individuální subjekt sám sebe volí, a na druhé straně, že člověk nemůže překonat lidskou subjektivitu. Právě tento druhý smysl představuje hluboký smysl existencialismu.

[VOLBA] Když říkáme, že se člověk sám volí, rozumíme tím, že každý z nás volí sebe sama, ale chceme tím také říci, že svou volbou sebe sama volí všechny lidi. Ve skutečnosti každý

z našich činů, kterým uskutečňujeme člověka, jímž chceme být, vytváří současně obraz člověka takového, jaký by podle našeho soudu měl být. Vybrat si bytí toho nebo onoho znamená současně potvrzovat hodnotu toho, co volíme, neboť si nikdy nemůžeme zvolit zlo; volíme vždy dobro a nic nemůže být dobré pro nás, co by nebylo dobré pro všechny.

[ČLOVĚK VOLÍ SEBE SAMA TAK, ŽE VOLÍ VŠECHNY LIDI] Jestliže na druhé straně existence předchází esenci a jestliže bychom si přáli existovat a současně utvářet svůj obraz, pak tento obraz platí pro všechny a pro celou naši epochu. Naše zodpovědnost je takto mnohem větší, než bychom mohli předpokládat, protože zavazuje všechno lidstvo. Jsem-li dělník a zvolím-li raději vstup do křesťanských odborů, než abych byl komunistou, chci-li tímto členstvím naznačit, že základem řešení, které vyhovuje člověku, je rezignace, že království člověka není na této zemi, nezavazují pouze sebe sama: chci rezignovat za všechny a v důsledku toho můj postup zavazuje celé lidstvo.

[INDIVIDUÁLNÍ AKT ZAVAZUJE CELÉ LIDSTVO] A jestliže se chci oženit, což je individuálnější čin, a mít děti, pak i když ta svatba záleží výhradně na mé situaci nebo na mé vášni

nebo na mé touze, zavazují jejím prostřednictvím nejen sebe, nýbrž celé lidstvo k cestě monogamie. Jsem takto zodpovědný za sebe i za všechny ostatní a vytvářím určitý obraz člověka, kterého jsem zvolil; volbou sebe sama volím člověka.

Toto nám umožňuje pochopit, co pokrývají ona poněkud bombastická slova jako úzkost, opuštěnost, beznaděj. Jak uvidíte, je to velmi jednoduché. Nejprve tedy, co se rozumí úzkostí? Existencialista rád prohlašuje, že člověk je úzkost.

[ÚZKOST] Znamená to následující: člověk, který se zavazuje a který si uvědomuje, že je nejen tím, čím si zvolil být, ale že je také zákonodárcem, jenž volí současně sebe sama a celé lidstvo, nemůže uniknout pocitu své naprosté a hluboké zodpovědnosti. Jistě, mnozí lidé nejsou bázlivi; my ale tvrdíme, že svou úzkost zastírají, že před ní prchají; jistě, mnoho lidí se domnívá, že jejich jednání zavazuje jen je samotné, a když se jim řekne: „Ale kdyby takto jednali všichni?“ tu pokrčí rameny a odpoví, že tak všichni nejednají. Ale ve skutečnosti se musíme vždy ptát: Co by se stalo, kdyby takto všichni jednali? A této zneklidňující otázky unikáme jen jakýmsi druhem neupřímnosti.

[ÚZKOST A NEUPŘÍMNOST] Ten, kdo lže a omlouvá to tvrzením, že tak nejednají všichni, není upřímný, protože skutečnost lhaní implikuje univerzální hodnotu připsanou lži. Úzkost se projevuje i tehdy, když se zastírá. Je to ona úzkost, kterou Kierkegaard nazval Abrahamovou úzkostí. Znáte tu historku: anděl přikázal Abrahamovi obětovat syna. Jestliže to byl opravdu anděl, kdo přišel a řekl: „Ty jsi Abraham, ty obětuješ svého syna“, pak je všechno v pořádku. Jenže každý se může nejprve tázat: je to opravdu anděl, jsem já opravdu Abraham? Kdo mi to dokáže? [KIERKEGAARD A ÚZKOST] Žila jedna bláznivá žena, která trpěla halucinacemi: kdosi k ní hovořil telefonem a dával jí příkazy. Lékař se jí ptal: „Ale kdo k vám mluví?“ Odpověděla: „Říká, že je Bůh.“ A co jí skutečně dokazovalo, že to byl Bůh? Jestliže mne navštíví anděl, co mi dokáže, že je to anděl? A jestliže slyším hlasy, co mi dokazuje, že přicházejí z nebe a nikoli z pekla nebo z podvědomí nebo z nějakého patologického stavu? Kdo dokáže, že se obrací ke mně? Kdo dokáže, že jsem opravdu určen k tomu, abych lidstvu vnutil svoje pojetí člověka a svou volbu? Nikdy naleznu žádný důkaz, žádné znamení, které by mne o tom přesvědčily.

[ABRAHAM A ANDĚL] Jestliže se na mně obrací nějaký hlas, jsem to vždy já, kdo rozhodne, že tento hlas je hlasem anděla; soudím-li o nějakém aktu, že je dobrý, jsem to já, kdo se rozhodne pronést větu, že tento akt je spíše dobrý než špatný. Nic mi neurčuje být Abrahamem, a přece jsem nucen konat v každém okamžiku exemplární činy. Vše se děje tak, jako by všechno lidstvo upíralo zrak na to, co činí každý člověk, a řídilo se tím, co koná. A každý člověk si musí říci: opravdu jsem tím, jenž má právo jednat tak, aby se lidstvo řídilo mými skutky? A jestliže si toto neřekne, je tomu tak proto, že si zastírá úzkost.

[ÚZKOST NEVEDE K NEČINNOSTI] Nejde přitom o úzkost, která by vedla ke kvietismu, k nečinnosti. Jde o prostou úzkost, kterou znají všichni, kteří nesli zodpovědnost. Když například na sebe vezme vojenský velitel zodpovědnost za útok a pošle určitý počet vojáků na smrt, je to on, kdo se rozhoduje, že tak učiní, a v podstatě tuto volbu podstupuje sám. Nepochybně existují rozkazy, které přicházejí shora, ale jsou příliš široké, tudíž je nutná interpretace, která je jeho, a na ní závisí život desíti, čtrnácti nebo dvaceti mužů. Rozhodnutí, které přijme, nemůže být prosto jisté úzkostí. Všichni na

vedoucích místech tuto úzkost znají. To jim nebrání jednat, naopak, je to dokonce podmínka jejich jednání, jehož předpokladem je totiž to, že zvažují pluralitu možností, a že když si jednu z nich zvolí, uvědomují si, že má cenu jen proto, že si ji zvolili.

[ÚKOST A ZODPOVĚDNOST] A tento druh úzkosti, tedy ten, jež popisuje existencialismus, se navíc vysvětluje, jak uvidíme, přímou zodpovědností vůči lidem, kterých se týká. Tato úzkost není oponou, která by nás oddělovala od činu, nýbrž je jeho přímou součástí.

A když se hovoří o opuštěnosti, což je výraz drahý Heideggerovi, chceme tím pouze říci, že Bůh neexistuje a že je třeba z toho vyvodit důsledky až do konce.

[LAICKÁ MORÁLKA] Existencialista se rozhodně staví proti určitému typu laické morálky, která by chtěla potlačit Boha za cenu nejmenších nákladů. Když se někdy kolem roku 1880 pokoušeli francouzští profesori ustanovit laickou morálku, říkali přibližně toto: Bůh je zbytečná a nákladná hypotéza, vypustíme ji, avšak přece jenom je třeba, má-li být nějaká morálka, nějaká společnost, spořádaný svět, mají-li se brát vážně určité hodnoty a mají-li existovat *a priori*, nuže, je

třeba být *a priori* povinně počestný, nelhat, nebít svou ženou, plodit děti atd. atd. Vykonáme tedy malou práci, která dovolí ukázat, že tyto hodnoty přece jen existují, že jsou srozumitelně vepsány na nebesích, i když Bůh samozřejmě není.

[RADIKALISMUS] Jinak řečeno – a to je, jak se domnívám, tendence všeho toho, co se ve Francii nazývá radikalismem – nic se nezmění, jestliže Bůh není; shledáváme se s týmiž normami počestnosti, pokroku, humanismu, a přitom jsme z Boha učinili překonanou hypotézu, která klidně a sama od sebe odumře. Existencialista si naopak myslí, že je velmi stísnující, že Bůh není, protože spolu s ním mizí veškerá možnost vyčíst z nebe nějaké rozumné hodnoty; už se v něm nemůže nacházet dobro *a priori*, protože není nekonečné a dokonalé vědomí, jež by je myslelo; nikde není psáno, že je nějaké dobro, že je třeba být počestný, prostě proto, že se nacházíme jen na úrovni lidí.

[DOSTOJEVSKIJ A EXISTENCIALISMUS] Dostojevskij napsal: „Jestliže Bůh není, pak vše je dovoleno.“ To je výchozí bod existencialismu. Opravdu, vše je dovoleno, jestliže Bůh není, a v důsledku toho je člověk opuštěn, protože ani v sobě, ani vně sebe nenalézá